

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ У КОНТЕКСТІ ІДЕЙ К. УШИНСЬКОГО ТА ПЕДАГОГІВ ЗАХІДНОГО РЕГІОНУ УКРАЇНИ

У статті досліджуються ідеї К. Ушинського та західноукраїнських педагогів щодо професійної компетентності майбутніх учителів, визначаються основні напрями роботи з даного питання, висвітлюються питання формування фахівців у різних напрямках виховання.

Ключові слова: К. Ушинський, ідеї, компетентність, вчитель, вихователь, рівень загального розвитку, учительські семінарії.

Демократичні та соціокультурні тенденції розвитку українського суспільства докорінно змінили ціннісні критерії підходу до функціонування системи освіти. Одним із найважливіших завдань педагогічної науки, педагогіки вищої школи та післядипломної освіти, є підготовка висококваліфікованих фахівців. У новому ракурсі постають критерії суспільного прогресу, зумовленого соціальним запитом на високий рівень освіченості, культури, професіоналізму фахівців. Аналіз наукових досліджень показав, що гармонійний розвиток учителя значною мірою пов'язаний із розвитком його творчого потенціалу. Тому постала проблема досліджувати питання професійно-творчої підготовки педагога як цілісного процесу його особистісного й професійного зростання.

Як підтверджують численні педагогічні дослідження (Є. С. Барбіна, Н. В. Кузьміна, А. К. Маркова, В. І. Маслов, О. М. Пехота та ін.), в образі талановитого професійно компетентного вчителя повинні гармонізуватися інструментальні компоненти (знання, вміння, активність, індивідуальність) та професійні якості (тактовність, комунікативність, доброзичливість, емоційна врівноваженість тощо). У системі професійної підготовки вчителя важливе не тільки формування спеціалістів вузівського профілю, а процес формування професійної культури і компетентності. Компетентність у сучасній психолого-педагогічній літературі означена як готовність на професійному рівні

виконувати свої посадові та фахові обов'язки відповідно до сучасних теоретичних надбань і кращого досвіду, наближення до світових вимог та стандартів. Для потенціалу сучасного вчителя повинні бути характерні такі ознаки: 1) високий рівень загального розвитку (розуміння різноманітних перетворень, науковий світогляд, глибокі знання, висока загальна професійна культура, соціальна активність, етичні погляди); 2) професійне покликання (любов до дітей, творче ставлення до роботи, потреба у формуванні вмінь і навичок професійної діяльності тощо); 3) професійно важливі якості (педагогічні здібності, готовність до професійного саморозвитку, гуманістична спрямованість діяльності, вміння швидко орієнтуватись у педагогічній ситуації та ін.).

Це підтверджують слова К. Ушинського, що особа вчителя означає **все** у справі виховання, тому він повинен бути всебічно підготовленим до вчительської роботи. Видатний педагог вказував, що народним учителем може бути лише людина, яка близька до народу, тісно пов'язана з ним, знає народну мову, живе народними інтересами. Учитель повинен бути високоосвіченою людиною з енциклопедичними знаннями, любити свою професію, бути завжди зацікавленим в удосконаленні своєї майстерності, володіти педагогічним тактом; йому важливо знати свою справу, чітко уявляти мету педагогічної діяльності, мати високу практичну підготовку, володіти методикою навчання й виховання, уміти викладати свої знання визначено та точно, бути не тільки хорошим викладачем, а й не менш умілим вихователем. К. Ушинський наголошував, що учитель повинен бути психологом, знати психологію дитини, вивчати та добре знати свого вихованця, щохвилини перебувати у сфері психологічних явищ. Необхідною умовою успіху вчителя є його обізнаність з науковими основами педагогіки і побудова своєї діяльності на передових досягненнях педагогічної теорії. Якщо народний учитель хоче мати моральний вплив на дітей і їх батьків, його життя не повинно суперечити шкільним настановам. Він повинен мати звичку до простого, скромного, діяльного і чесного життя; знати життя і побут тих дітей, яких буде вчити.

К. Ушинський був незадоволений системою підготовки народних учителів. Тому у статті “Проект учительської семінарії” він розробив систему підготовки майбутніх учителів для сільських народних шкіл, висловлював пропозиції щодо створення в університетах педагогічних факультетів, де б готували викладачів педагогіки та вчителів для середніх шкіл. Для підвищення кваліфікації народних учителів К. Ушинський пропонував організовувати при семінаріях вищі педагогічні курси, щорічні лекції з педагогіки і психології, він позитивно ставився до проведення вчительських з’їздів, зборів, нарад. А у системі просвітницько-педагогічної діяльності Х. Алчевської позитивно зарекомендували себе такі види співпраці: педагогічні збори, робота окремих комісій з різних питань, педагогічні читання, ретельна підготовка до занять, “школа молодого вчителя”, взаємовідвідування уроків, критика та самокритика, які були визнані засобами підвищення фахового рівня викладача [2, с. 11].

Ряд вимог до шкільного педагога висловив О. Кониський, основою яких вважав поєднання належного рівня професійної фахової підготовки і високих громадянських ідеалів учителя, базис яких – почуття патріотизму і відданості ідеї служіння своєму народові. За його твердженням, формування вчителя такого типу є першочерговим завданням навчальних закладів, що готують шкільних педагогів, в тому числі й університетів. Саме заклади вищої освіти повинні концентрувати в собі потужний науковий і виховний потенціал, адже з їх стін мають виходити спеціалісти високоосвічені, національно-свідомі, чесні, гідні нести знання та високі духовні ідеали [1, с. 14].

У науковій практиці створені різноманітні технологічні моделі професійної підготовки вчителя (І. Я. Зянюн, І. Ф. Кривонос). Так і К. Ушинський розробив проект учительської семінарії, куди радив приймати лише тих, у кому можна передбачити хороших учителів. Попередній відбір семінаристів відбувається через навчання протягом кількох років у підготовчій учительській школі з наступним складанням іспиту. К. Ушинський поділяє учителів на три категорії. До першої він відносить педагогів, які вміють критично оцінити впливи дитинства і виробити нові основи методики навчально-виховної роботи. Друга

група вчителів наслідує своїх товаришів, вносить деякі зміни в процес формування особистості учня. І, нарешті, третя група дуже повільно, з підозрою сприймає нове, оглядається назад, тяжіє до старого. Тому К. Ушинський радить дбати не тільки про відкриття педагогічних закладів, а й про те, щоб до них вступала переважно та молодь, яка дістала кращу початкову освіту і виховання.

Вихованці, вже прийняті за результатом іспиту, повинні залишатися в семінарії три місяці та чекати остаточного зарахування, яке здійснює навчальна рада семінарії по кожному вихованцю окремо. А визначний учений і організатор А. Волошин обстоював думку і сприяв тому, щоб у семінарії навчалися не лише діти міських жителів, а, в першу чергу, вихідці з сіл, діти робітників, батраків, ремісників (на середину 1930-х років таких дітей становило понад 75% учнів Ужгородської вчительської семінарії) [4, с. 12]. Завдяки роботі семінарії на чолі з А. Волошиним упродовж 20-30-х років кількісно і якісно зріс корпус учительських шкіл Закарпаття (1919/20 н.р. – 10% учителів мали спеціальну освіту, то в кінці 30-х років – більше 90 %).

У семінарії поряд із вивченням необхідних навчальних предметів відбувається ґрунтовна практична підготовка майбутніх учителів. К. Ушинський вважав, що народний учитель повинен досконало володіти письмом, уміти малювати, креслити, виразно читати і обов'язково співати. Крім загальних і спеціальних предметів семінаристи повинні прослухати курс природничих наук, прилаштований для пояснення предметів, короткі курси сільського господарства й практичної загальнодоступної медицини. Учитель повинен уміти порадою і ділом подати потрібну агрономічну та медичну допомогу селянам. Трудову та професійну підготовку молоді А. Крушельницький вважав основними засобами національного виховання, головним завданням якого є формування ініціативного діяча-господаря, здатного орієнтуватися в потребах рідного народу, держави, усвідомлювати важливість виконання професійної роботи не тільки з матеріальних міркувань, а й моральних і патріотичних спонукань [7, с. 8]. Але головну діяльність

учительської семінарії К. Ушинський вбачав у практичних заняттях. З метою практичної підготовки майбутніх учителів він *вперше запроваджує педагогічну практику для семінаристів*.

У зв'язку з цим І. Стешенко пропонував як форму підготовки висококваліфікованих кадрів – механізм взаємодії шкільного педколективу, шкільної молоді з навчальними педагогічними закладами, установами й товариствами через екскурсії по рідному краю; зустрічі та знайомства з цікавими людьми, знавцями культурної спадщини народу; ознайомлення з національними звичаями, обрядами, народними святами, іграми, кращими літературними творами, казками тощо; виготовлення національних виробів, національного одягу; організації виставок, конкурсів [5, с. 12]. К. Ушинський вимагав єдності педагогічної теорії і практики, взаємного їх збагачення, оскільки в педагогічній справі немає нічого гіршого, як відрив школи від життя, теорії від практики та навпаки. Щоб правильно навчати й виховувати людей, треба знати історію людства та історію виховання (історію педагогіки), всебічно знати їх самих, їх природу, задатки і психіку. Тільки при додержанні таких умов педагогіка буде наукою, а вихователі оволодіють мистецтвом виховання. “Якщо педагогіка, - писав Ушинський, - хоче виховувати людину в усіх відношеннях, то вона повинна насамперед знати її також у всіх відношеннях”. Для проходження педагогічної практики семінаристами при кожній учительській семінарії має бути своя “зразкова” (експериментальна – І.С.) початкова школа, а в разі необхідності педагогічну практику семінаристи можуть проходити в інших школах.

Важливими є думки К. Ушинського про необхідність надання педагогічної освіти жінкам. Працюючи у Смольному інституті, він відкрив для вихованок педагогічний клас. Вказував, що “старанністю, точністю у виконанні своїх обов'язків, терпінням та вмінням поводитися з дітьми жінки можуть перевершувати чоловіків”. Однак фахова підготовка жінок-педагогів має відповідати здібностям, можливостям, бажанню, соціально-економічному

становищу майбутніх виховательок, а також справжнім потребам життя народу [1, с. 14].

У своєму проєкті вчительських семінарій К. Ушинський передбачив вивчення таких навчальних предметів: російська мова і література, історія, географія, природознавство, арифметика, креслення, малювання, каліграфія, співи, ручна праця, психологія, педагогіка, методика початкового навчання. Формування саме національної свідомості здійснюється через взаємодію біологічного і соціального в процесі безпосередньої діяльності та виховання волі, адже коли свідомість втрачає волю, то зникає індивідуальність. Випускники семінарії - стажисти повинні підтримувати зв'язки зі своїми викладачами, з якими могли б радитися в деяких педагогічних питаннях. Високо цінуючи педагогічну працю, М. Галущинський наголошував, що саме вона творить підвалини суспільностей, народів і держав, а відтак учитель повинен "віддатися науці, фахови і школи", бути зразком моральності, постійно підвищувати свою кваліфікацію [3, с. 10]. Учительські семінарії, на думку К. Ушинського, повинні стати педагогічними центрами в тій місцевості, для якої вони готують учителів, в них треба створювати вищі педагогічні курси для осіб, які мають вищу освіту і мають бажання працювати вчителями, але яким бракує педагогічної підготовки.

Таким чином, саме професійна підготовка майбутнього вчителя реалізовує соціально-культурний досвід поколінь, формує і розвиває необхідні для цього знання, уміння й навички. Тому, К. Ушинський наголошував на необхідності практичної перевірки абітурієнта до педагогічної діяльності, його погляди на формування здібностей загалом і педагогічних зокрема, на якості особистості вчителя, що є основними в справі профорієнтації на вчительську діяльність.

Література

1. Белан Г. В. Педагогічні погляди і просвітницька діяльність Олександра Кониського: автореф...канд. пед. наук. – 13.00.01/ Г. В. Белан / - К., 2004. – 20 с.

2. Жукова О. А. Соціалізація особистості в системі просвітницько-педагогічної діяльності Х. Д. Алчевської : автореф...канд. пед.наук. – 13.00.01/ О. А. Жукова / - Харків, 2001. - 20 с.
3. Ковальчук В. М. Педагогічні погляди та громадсько-просвітницька діяльність М. Галущинського : автореф...канд. пед. наук. – 13.00.01/ В. М. Ковальчук / - Івано-Франківськ, 2004. - 19 с.
4. Кляп М. І. Педагогічна діяльність А. Волошина в 20-30-х роках ХХ століття : автореф...канд. пед.наук. – 13.00.01/ М. І. Кляп / - Івано-Франківськ, 1998. - 19 с.
5. Сойко І. М. Педагогічна діяльність Івана Стешенка : автореф...канд. пед.наук. – 13.00.01/ І. М. Сойко / - Луганськ, 2001. - 20 с.
6. Струбицький В. В. К. Д. Ушинський про підготовку вчителя / В. В. Струбицький // Педагогічні ідеї К. Д. Ушинського. – К.: Вища школа, 1974. – 339 с. – С. 223-231.
7. Чаграк Н. І. Педагогічні погляди і просвітницька діяльність Антона Крушельницького: автореф...канд. пед. наук. – 13.00.01 / Н. І. Чаграк / - Івано-Франківськ, 2004. - 20 с.

Strazhnikova I. V.

***PROFESSIONAL PREPARATION OF FUTURE TEACHERS IN CONTEXT OF
IDEAS OF K. USHYNSKIJ AND TEACHERS
WESTERN REGION OF UKRAINE***

In the article the ideas of K. Ushynskij and western-ukrainian teachers are explored on the professional competence of future teachers, basic work assignments are determined on this question, the questions of forming of specialists are lighted in various directions education.

Keywords: *K. Ushynskij, ideas, competence, teacher, educator, level of common development, teaching seminaries.*